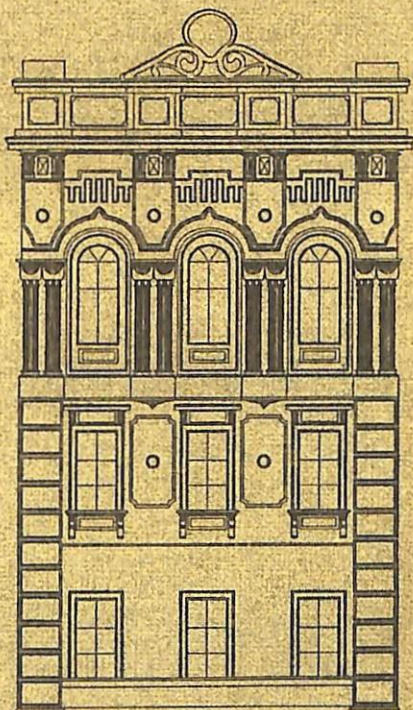

Міністерство культури та мистецтв України
Харківська державна академія культури

Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть

Частина 2

Харків ХДАК 1999

Підготовка фахівців для театральної сфери: здобутки, проблеми, перспективи

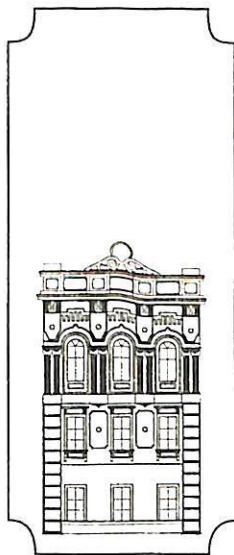
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ РЕЖИСУРИ ТА МАЙСТЕРНОСТІ АКТОРА У МИСТЕЦЬКОМУ ВУЗІ (ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТЕАТРАЛЬНОЇ ШКОЛИ)

Одним із вирішальних факторів, що визначають успішність вивчення мистецтва режисури і майстерності актора, є методика викладання.

Коли йдеться про методику викладання режисури і майстерності актора, викладачі даного навчального предмета частіше мають на увазі уточнення таких питань: правильна і доцільна побудова заняття, навчальна цілеспрямованість при складанні теоретичних та практичних занять, послідовність виконання окремих вправ на практичних та індивідуальних заняттях, правила виконання окремих акторських та режисерських вправ, найкорисніші засоби їх засвоєння та ін.

Уточнення всіх цих питань, безумовно, має велике значення для ме-

С.І. Гордєєв

тодики викладання режисури і майстерності актора, але не можна все зводити до “методики прийомів”, до практичної рецептури, до переліку раціональних засобів викладання, що випробувані на практиці і підтвержені творчим досвідом.

Основним джерелом педагогічної майстерності і методичного досвіду є саме життя, практика вузівського навчання. Щоденні заняття неминуче приводять викладача до вироблення і надбання прийомів, які найбільше доцільні для його школи та складу студентів.

Таким практичним шляхом створюється своя, індивідуальна методика кожного викладача. Важливі сторони такої індивідуальної методики полягають в тому, що вона пристосована до конкретних умов і спирається на набутий досвід.

Але індивідуальна методика має і певні недоліки. Хороший педагог-практик, у якого навчаються методичної майстерності його колеги, не завжди озброєний теорією, не в змозі обґрунтувати їх принципи і установки, довести їх доцільність і тому завжди ризикує тим, що в його роботі можуть виникнути зовсім неочікувані провали. Головний же недолік індивідуальної методики полягає в тому, що вона виробляється досить повільно, через нескінченні пошуки.

Тому методика викладання, як особлива теоретична дисципліна, посідає в навчальних планах Харківської державної академії культури особливе місце. Яку теоретичну підготовку має надати методика викладання режисури і майстерності актора? У чому полягають основні завдання методики як наукової дисципліни?

Всі методики, якої б навчальної дисципліни не торкалися, подібні в тому, що у граничній послідовності розглядають принципи, матеріали і методи роботи викладача.

Методика повинна визначити принципи і завдання викладання акторського та режисерського мистецтва, спи-

---

раючись на вимоги театральної школи, на специфіку драматичного театру. Вона повинна допомогти викладачеві усвідомити матеріал програми. З цією метою необхідно розширити історичний та теоретичний кругозір викладача, показати йому інші можливості побудови програмного матеріалу, що мають місце у різні періоди становлення і розвитку української та зарубіжної театральних шкіл.

Правильне обґрунтування методів і прийомів роботи викладача – це основне завдання, головний зміст методики.

Методика допомагає викладачеві повніше розкрити можливості творчої думки. Але індивідуалізуючи заняття, з'ясовуючи прийоми, які найефективніші у конкретному випадку, викладач повинен оцінити кожен прийом щодо відповідності його загальним завданням театральної школи.

Методика викладання режисури і акторської майстерності має свій особливий матеріал наукового вивчення, що відокремлює її від суміжних з нею дисциплін.

Слід розрізняти методику викладання режисури і майстерності актора від теорії режисури і акторського мистецтва, що вивчає їх елементи і ті закономірності, які стосуються специфіки даних видів мистецтва. Об'єктом вивчення є не мистецтво режисури та майстерності актора, а педагогічний процес, тобто взаємовідносини викладача і студентів у вузівських заняттях з режисури та майстерності актора, і ті закономірності, які потрібно виявити навчально-виховній роботі на матеріалі акторського і режисерського мистецтва.

Методика належить до числа педагогічних дисциплін і спирається на загальні положення педагогіки. Але не слід ототожнювати методику з педагогікою.

До питань, які охоплює методика акторського і режисерського мистецтва, належать лише ті, що мають безпосереднє відношення до їх викладання, але в цій своїй галузі вона

має детально розглядати аспекти навчально-виховного процесу.

Методика режисури і майстерності актора повинна вивчати педагогічний процес занять з режисерського і акторського мистецтва окремо на першому, другому і старших курсах творчих вузів; визначати на всіх курсах послідовні етапи вивчення режисерського мистецтва, прийоми навчально-виховної роботи і типи занять стосовно вікових особливостей студентів і з урахуванням їх розвитку в процесі навчання та виховання; нарешті, визначати систему знань з мистецтва режисури та засоби надання цих знань студентам. У зв'язку з комплексом методичних питань досліджується і вивчається розвиток навичок і вмінь студентів.

Методика викладання будь-якої навчальної дисципліни використовує у науково-дослідницькій роботі декілька прийомів.

Перший прийом – правильно організоване спостереження дослідника в процесі своєї педагогічної практики, коли дослідник-методист сам проводить заняття: він може спрямувати навчальний процес за власним розсудом, поставити його у визначені умови для того, щоб перевірити правильність того, що він пропонує, і дійти обґрунтованих висновків.

Але таке заняття завжди йде від ретельно підготовленого, науково поставленого методичного експерименту. Вимоги до такого експериментально-дослідницького заняття ретельно розроблені в літературі по методиці.

Другий прийом – вивчення сучасного досвіду творчих вузів. Це вивчення може проводитися різними засобами. Для правильної організації і успішності такої роботи необхідно точно визначити, що саме слід спостерігати і вивчати, якими прийомами можна гарантувати відносну точність висновків.

Третій прийом дослідження – вивчення досвіду становлення і розвитку національної та зарубіжної театральних шкіл. Критична оцінка минулого допоможе в уточненні принципів сучасної методики режисерського мистецтва, надасть можливість педагогам узяти все цінне з досягнень режисерської школи на всіх етапах її розвитку і застосовувати у сучасній практиці.

Необхідність теоретичного обґрунтування методики режисерського мистецтва висуває надзвичайно високі вимоги до неї як до навчальної дисципліни. Викладач дисципліни повинен володіти знаннями в галузі філософії, історії і теорії драматичного театру, основами акторської майстерності, сценографії, сценічної мови, сценічного руху, танцю, психології і педагогіки, тобто специфіка режисури як предмета викладання потребує від педагога всебічної ерудиції.

Зважаючи на значення кожної із цих наук для теоретичного обґрунтування методики режисерського і акторського мистецтва необхідно розглянути деякі питання.

Не слід думати, що виховання та навчання – два різних потоки у педагогічному процесі, і нібито можна займатися одним із них, не торкаючись другого. Така точка зору є помилковою. Не можна говорити про навчання у відриві від виховних завдань вузів. Тому наша педагогіка вбачає в навчанні не самоціль, а основний елемент виховання, і потребує від викладача не просто навчання, а виховного навчання.

Одним із основних завдань виховання студентів є виховання тих моральних принципів і переконань, які дозволяють нашій молоді правильно розуміти ставлення людей один до одного і слідувати тим нормам поведінки, які регулюють відносини людей у суспільстві.

У системі театральної освіти режисура як навчальна дисципліна є фундаментом професійного виховання майбут-

---

нього керівника драматичного театрального колективу. З перших кроків навчання у творчих вузах саме на заняттях з режисури закладається елементарна основа професійної майстерності. З самого початку навчання здійснюється і професійна акторська підготовка студентів, без чого неможливе оволодіння режисерською технікою. Заняття з режисури і майстерності актора, окрім завдання вивчення матеріалу навчальної програми, є свого роду художньою гімнастикою, яка, систематично розвиваючи набуті навички, примушує мислення, психо-фізичний апарат і весь організм студентів перебувати в постійній професійній готовності, тобто у “творчій формі”. Цей стан дозволяє студентам витримувати велике психічне та фізичне навантаження, поступово вдосконалювати режисерську майстерність. Крім того, режисерська робота надає потрібну підготовку всіма засобами сценічної виразності.

Основою навчальної програми з курсу “Режисура та майстерність актора” у мистецьких вузах система К.С. Станіславського, яка стала методологією навчання – вихідним моментом для розробки методики виховання режисерів. Можна стверджувати, що кожен спеціальний навчальний заклад має своє “педагогічне обличчя”, більше того, кожен майстер – керівник курсу, вносить неповторний відтінок і, базуючись на загальноприйнятій програмі, по-своєму здійснює виховання учнів.

Процеси загальнотеатральної ситуації кінця 90-х рр., незадовільний професійний рівень випускників – акторів і режисерів викликають багато дискусій. Останнім часом все частіше звучать заперечення проти звичайного “шкільного” трактування системи К.С. Станіславського, яка зводиться до надто академічного викладання матеріалу.

Мабуть, нове покоління педагогів і, переважно, студентів не задоволені дещо застарілою методикою. Іноді по-

---

шуки нових шляхів бувають надзвичайно плідними, зокрема, спроби розглянути систему К.С. Станіславського з позицій порівняно нової науки – психології творчості та евристики. Це стало можливим завдяки великим соціальним, психологічним і емоційним перетворенням життя.

Глобальність проблем нашого часу не може не відбитися на особистості студента – майбутнього діяча українського театру XXI ст. З перших днів навчання студент виявляє своє ставлення до життя, емоційний та психологічний досвід, свою індивідуальність у практичних навчальних роботах та теоретичних наукових рефератах. На студентських навчально-теоретичних конференціях розглядаються проблеми сучасного театрального процесу, театральної освіти.

Не обговорюючи методологію викладання режисури і акторської майстерності, стисло зупинимось лише на одній проблемі, вирішення якої пов'язане з розробкою і уточненням педагогічних принципів та методичних прийомів виховання студентів-режисерів на першому курсі навчання, який давно вважається *визначальним етапом* режисерської та акторської освіти.

Завданням першого року навчання курсу “Режисура та майстерність актора” згідно з навчальною програмою є вивчення основ режисури і комплексне оволодіння елементами внутрішньої зовнішньої техніки актора, реалізоване в дії на основі вчення К.С. Станіславського і В.І. Немировича-Данченка.

Освоєння теорії і практики режисури повинно органічно поєднуватися з практичними заняттями з майстерності актора. Основним завданням першого курсу є *найповніше виявлення індивідуальності кожного студента* в усіх аспектах: моральному, творчому і професійному. Неприпустимим є уніфікація студентів, стирання творчих особливостей особистості.

Протягом першого року занять для кожного студента створюються максимально прийнятні умови для розкриття індивідуальності, тобто виявлення діапазону акторських і режисерських даних.

Головна навчально-творча проблема першого року навчання – *сприйняття* (сприйняття студентом навколишнього життя, мистецтва, літератури у широкому розумінні, сценічної події – у вузькопрофесійному сенсі). Навколо сприйняття групуються всі інші елементи акторської майстерності і режисури.

Тренування сприйняття починається з першого дня навчання. Вправи, етюди, які орієнтовані на сприйняття, можуть бути різноманітними. Велике значення мають вправи з акторської імпровізації, так звана миттева, імпульсивна імпровізація, коли студент одночасно є автором і виконавцем. Це імпровізація, яка народжується від жесту, сценічної пози, слова, атмосфери, темпоритму та ін. У таких імпровізаціях тренуються в комплексі всі елементи внутрішньої і зовнішньої техніки актора, досягається важлива ціль першого етапу навчання – розкріпачення студента, причому фізичне і психологічне.

Етюди можуть бути різноманітними: етюди “з мого сьогоднішнього життя”, “етюди-біографії”, етюди на розгорнуту оцінку події.

На подальшому етапі студенти переходять до складніших етюдів, відмінністю яких є загострення запропонованих обставин.

Крім акторської техніки, на заняттях студенти вивчають елементи техніки режисерської: теоретично розглядається і практично тренується – на елементарному рівні – весь комплекс специфічних режисерських засобів виразу. *Атмосфера* спектаклю (в даному разі атмосфера

етюда). Темпоритм спектаклю (етюда), *мізансцена* спектаклю (мізансцена в етюді) – всі ці виразні засоби режисера розглядаються як канали безпосередньої передачі до глядачів режисерської емоції і режисерської думки. Такий підхід до вивчення елементів режисури дозволяє привчити студента-режисера з перших кроків навчання свідомо користуватися ними для ідейно-емоційного впливу на глядача.

Робота студентів-режисерів на першому курсі передбачає етюди і розробки по оволодінню простором і часом сцени.

Окрім тренувальних вправ по оволодінню виразними можливостями режисури студенти вчаться відбирати лаконічні виразні засоби для ігрових етюдів, для максимального виявлення їх ідейного і емоційно-образного змісту.

Однією з найважливіших проблем режисерської школи і є осягнення студентами – як вихідної аксіоми режисерського мистецтва – діалектичної єдності образу та ідей у театрі.

На залік виносяться вправи і етюди – індивідуальні, парні, групові, у разі необхідності – завдання по освоєнню імпровізаційного самопочуття і елементів дії у найпростіших запропонованих обставинах.

Завданням другого семестру є освоєння одного з найважливіших елементів акторської майстерності – активного впливу на партнера і правильного сприйняття його контрдії, точного визначення природи конфлікту. Етюди другого семестру включають більш складні події з гострим психологічним конфліктом. Виконавці і тут *діють* від себе, від своїх психофізичних даних, не ставлячи завдання зі створення образу або виявлення характерності.

На екзамен у кінці другого семестру виносяться парні і групові етюди. Студент-режисер повинен виконати

режисерську роботу-етюд за картиною, за музичним або літературним твором.

У лекційному циклі протягом першого року навчання систематизуються головні поняття теорії акторської майстерності та режисури.

Розвиток сучасного театру в Україні потребує подальшого вдосконалення всього процесу виховання та освіти майбутніх режисерів, розробки та уточнення навчально-методичної документації (навчальних планів, програм, підручників, посібників тощо), яка передбачена переходом мистецьких вузів до навчання за фахом “Театральне мистецтво” (зокрема зі спеціальності “Режисер драматичного театру”). Безумовно, що така форма виховання дає змогу майбутнім фахівцям глибше пізнати професійні секрети, здобути теоретичні знання і практичні навички, а педагогам – стимулювати подальший розвиток наукових та методичних ідей, чудових відкриттів К.С. Станіславського і В.І. Немировича-Данченка, В.Є. Мейерхольда і Є.Б. Вахтангова, О.С. Курбаса, М.М. Крушельницького, А. Антуана і Г. Крега, Б. Брехта і П. Брука, А.Д. Попова і Г.О. Товстоногова, а також багатьох інших прогресивних режисерів.